

TUULIKKI LAES & LAURA KIURU

Identiteettityöskentely aikuisbändissä

Myöhäisiän oppimisen kamppailu ja esiintymisen tarjoumat

Aikuisbänditoiminta on osa suomalaista uudistuvaa musiikkikasvatusta ja vaihtoehto perinteisille myöhäisiän harrastuksille. Haastattelututkimuksessa tarkastellaan bänditoimintaa transformatiivisen oppimisen tilana tarjoumien ja sosiaalisen tunnustamisen näkökulmista. Bändissä oppimisen kamppailu ja julkiset esiintymiset luovat myöhäisikäisille aikuisille mahdollisuuksia oman identiteetin uudelleen konstruointiin sekä musiikin oppijana että yhteiskunnan toimijana.

TARKASTELEMME TÄSSÄ TUTKIMUKSESSA aikuisbänditoimintaan osallistumisen potentiaalia transformatiivisena oppimisen tilana, jossa myöhäisikäiset (ks. Laes 2013) toimijat neuvottelevat itsemäärittelyistä rooleistaan, toiveistaan ja odotuksistaan musiikinoppijoina. Pitenevästä elin-iänodotteesta syntynyt työelämän ja vanhuuden väliin sijoittuva, jopa kymmenien vuosien pituinen aktiivinen ikävaihe on muuttanut ja monipuolistanut eläkkeellä olemisen tapoja (Haarni 2010). Käsitys ikääntymisestä on muuttunut rakenteellisesta riippuvaisuudesta kohti aktiivisen toimijuuden ihanetta, jota ilmennetään elämäntyylin, kulutuksen ja vapaa-ajanvieton kautta (Gilleard & Higgs 2014, xii). Tätä työelämän jälkeistä vaihetta kutsumme tässä tutkimuksessa myöhäisiäksi. Erityisesti musiikkikasvatuksen alalla vakiintuneen varhaisiän kasvatuksen

on havaittu kaipaavan vastinparia myöhäisiän kasvatuksesta, mikä vahvistaa elinikäisen ja elämänlaajuisen oppimisen ajatusta (Laes 2013).

Myöhäisiän käsitteellä pyritään myös hälventämään kriittisessä gerontologiassa problematisoitua kolmannen ja neljännen iän välille syntyntä kuilua, joka lisää eriarvoisuutta ikääntyvän kohortin sisällä ja suhteessa yhteiskunnallisiin odotuksiin ikääntyneitä kohtaan (Gilleard & Higgs 2014; Formosa 2011). Toimijuudesta on tullut vanhenemista koskevan tutkimuksen yleinen lähestymistapa. Toimijuudelle on tarjolla useita määritelmiä, mutta sen tarkastelun ytimessä on kysymys siitä, onko ihmisellä eri tilanteissa mahdollisuutta valita erilaisia vaihtoehtoisia toiminnan tapoja (Haarni 2010).

Musiikin oppimisen kaltaiset taide- ja taitoharastukset voivat pitää yllä tai katkaista aiemmassa

elämässä hankittuja mahdollisuuksien kuiluja. Varhaisessa elämänvaiheessa tehdyt tai tekemättä jääneet valinnat voivat kantaa läpi elämän, ja niiden purkamiseksi tarvitaan korjaavia kokemuksia (Laes & Rautiainen 2022; 2018). Aikuisten identiteettityöskentelyssä ikääntyneet aikuiset eivät vain hyväksy ikääntyneen identiteettiään sosiaalisten odotusten mukaisesti määriteltynä (Estes ym. 2003), vaan ratkaisevan tärkeäksi tulee mahdollisten henkilökohtaisten ja kollektiivisten toiveiden ja valintojen välinen eronteko (mt., 152).

Aikuisten identiteettityöskentelyn ymmärtämiseen on kaivattu perinteisiin siirtymäriitteihin, kuten alanvaihdokseen tai eläköitymiseen, liittyvän tutkimuksen rinnalle kokonaisvaltaisempaa näkökulmaa (Heikkilä 2019). Aikuisten identiteettityöskentely tulee näkyväksi erityisesti silloin, kun siihen sisältyy paineita ja ristiriitoja (mt., 22). Ristiriita voi syntyä uusien generatiivisten oppijaidentiteettien ja aiemmin omaksuttujen ei-oppijaidentiteettien rinnalle (Jenkins 2008), kun esimerkiksi itsensä epämusiikalliseksi kokenut pyrkii rakentamaan itsestään musiikinoppijaa myöhemmällä iällä (ks. esim. Numminen 2005; Creech ym. 2013; Laes 2015). Tutkimuksemme kohteena olevat myöhäisikäiset toimijat uudistavat käsitystämme ikääntymisestä tarttuessaan uusiin harrastusmahdollisuuksiin.

Tutkimuksen lähtökohtana on tunnistaa ja edistää identiteettityöskentelyn mahdollisuuksia erityisesti myöhäisikäisillä alkeisoppijoilla musiikinoppimisen nonformaaleissa eli ei-ammattillisissa konteksteissa, joissa perinteisesti on eroteltu musiikalliset ei-musiikalliset ja taidottomat taitavista (Elmgren 2019). Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

- 1) Miten osallistujien identiteettityöskentely nousee esiin aikuisbändin oppimiskontekstissa?
- 2) Minkälaisia tarjoumia aikuisbändissä oppiminen antaa osallistujille?
- 3) Minkälaisia tarjoumia aikuisbändissä esiintyminen antaa osallistujille?

Aiemmassa kansainvälisessä myöhäisikäisten musiikkitoimintaa koskevassa tutkimuksessa ovat korostuneet ryhmämuotoinen vapaa-ajan vietto,

yhteisöllisyyden kokemukset ja erityisesti kuorolaulun hyvinvointivaikutukset (esim. Creech ym. 2020). Tutkimuksemme kohteena oleva aikuisbänditoiminta on pedagogisesti tavoitteellista ja soitinopetukseen keskittyvää, ja se painottaa julkisten esiintymisten merkitystä osana oppimiskokemusta. Toiminta kannustaa tarkastelemaan ympäristön myöhäisikäisille tarjoamia toimintamahdollisuuksia eli tarjoumia.

MYÖHÄISIKÄISTEN IDENTITEETTITYÖSKENTELY JA TRANSFORMATIIVINEN OPPIMINEN

Aikuisoppimisen hyötyjä on raportoitu laajasti. Eriyisesti opiskelusta seuraava tunne omista vaikutusmahdollisuuksista ja yhteisöön kuulumisesta ovat keskeisiä elämänlaadun kohentajia (Manninen & Meriläinen 2015). Nämä merkitykset nousevat keskeisiksi erityisesti työelämän jälkeisissä nonformaaleissa oppimistapahtumissa. Myöhäisikäisen opiskelun oikeutus nähdään pätevyöymistä laajempaan itsensä toteuttamiseen ja identiteetin rakentamiseen keskittyvänä toimintana, joka kuuluu kaikenikäisille (Muhonen 2013, 86). Ikä ei kuitenkaan ole ainoa opiskelussa tapahtuvaa identiteettityöskentelyä määrittävä tekijä, vaan se on osa intersektionaalisen dynamiikan kompleksista kokonaisuutta ja sekoittuu muiden yhteiskunnallisten erojen kuten sukupuolen ja koulutustaustan kanssa (Isopahkala-Bouret & Siivonen 2016).

Tarkastelemme musiikin nonformaalin oppimisen kontekstissa tapahtuvaa myöhäisikäisten aikuisten identiteettityöskentelyä yhtäältä yksilöllisestä ja toisaalta kollektiivisesta näkökulmasta: miten myöhäisikäisen identiteetti rakentuu suhteessa refleksiivisesti koettuun itseyyteen (Estes ym. 2003) osana musiikillista toimijuutta; ja miten identiteettityöskentely on sidoksissa sosiaaliseen tunnustamiseen (*social recognition*; Honneth 1995) bändisoiton ja julkisten esiintymisten kautta. Sosiaalinen tunnustaminen viittaa yksilöiden ja yhteisöjen vuorovaikutukseen, joka tukee sekä yksilöiden itsetunnon kehittymistä että yhteisyyssuhteita. Nämä lähtökohdat perustuvat käsitykseen postmodernista identiteettityöskentelystä, jossa uusia identiteettejä rakennetaan ja vanhoja identiteettejä muokataan läpi elämän suhteessa

OMAehtoisuus on keskeinen elementti aikuisohjaukselle tyypillisessä dialogisessa ja tasavertaisessa lähestymistavassa.

soiaaliseen todellisuuteen ja ympäröiviin ihmissuhteisiin (Jenkins 2008, 28). Musiikin oppimisen ymmärrämme tässä yhteydessä sosiaalisen osallistumisen ulottuvuutena, joka ei ainoastaan edistä yksilöiden oppijaidentiteettiä ja musiikillista toimijuutta (DeNora 2000), vaan sisältää ihmisen tarpeen kehittyä ja kasvaa läpi elämän aktiivisena toimijana sosiaalisessa, kulttuurisessa ja poliittisessa ympäristössä (Biesta ym. 2011).

Transformatiivinen oppiminen on sekä yksilöllinen että sosiaalinen tapahtuma, joka johtaa muutuneeseen näkökulman mukaiseen uuteen toimintaan (Mezirow 2006; Fleming 2016). Elämme sen mukaan, mitä olemme oppineet uskomaan itsestämme ja ympäristöstämme, kunnes kohtaamme oppimisen kautta uusia näkökulmia, jotka vaativat käsitystemme uudelleenarviointia (Mezirow 2006, 94). Uudelleenarviointi voi kohdistua käsitykseen itsestä ja omista mahdollisuuksista ja kytkeytyy näin identiteettiöskentelyyn. Kuten viimeaikaisissa aikuisten musiikinoppimista käsittelevissä tutkimuksissa (esim. Krause ym. 2019; Creech & Hallam 2015; Laes 2015; Creech ym. 2013), myös tässä pidämme omaehtoisuuden, pystyvyyden ja yhteenkuuluvuuden kokemuksia transformatiivisen oppimisen ehtoina (Deci & Ryan 2002) – ohjatussakin toiminnassa. Musiikkikasvatuksen kontekstissa tapahtuvan myöhäisikäisten oppimisen tueksi tarvitaan teknistä, pedagogista ja emotionaalista ohjausta erityisesti silloin, kun kyse on osallistujille uudesta ryhmämuotoisesta toiminnasta. Omaehtoisuuden elementti on silti keskeinen aikuisohjaukselle tyypillisessä dialogisessa ja tasavertaisessa lähestymistavassa.

Transformatiivista oppimista on tarkasteltu sosiaalisen tunnustamisen teorian näkökulmasta. Tässä

tarkastelussa muutostarvetta ohjaa kokemus riittämättömästä sosiaalisesta tunnustamisesta, joka voi perustua itsetunnon ja sosiaalisen kunnioituksen puutteeseen. (Fleming 2016). Aiemmissä tutkimuksissa ovat nousseet esiin ikääntyneen väestön kielteiset kokemukset heille tarjotun konventionaalisen musiikkitoiminnan ohjaajien riittämättömästä pedagogisesta ammattitaidosta ja taidosta kohdata ikäihmisiä (Hallam ym. 2016). Siksi pidämme sosiaalista tunnustamista yhtenä keskeisenä myöhäisikäisten identiteettiöskentelyä edistävän transformatiivisen oppimisen mahdollistajana.

MUSIIKKILLISET TARJOUMAT

Alun perin psykologi James Gibsonin (1979) ehdottama kognitiivispsykologinen tarjouman (*affordance*) käsite viittaa ympäristön tarjoamiin yksilön toimintamahdollisuuksiin. Musiikkisosiologi Tia DeNoran (2000) mukaan musiikki voi luoda tarjoumia identiteetin muokkaamiseen, mielialojen hallitsemiseen ja yhteisöllisyyden kokemukseen. Musiikillinen toiminta voi yhtäältä vaikuttaa arjen tapahtumiin ja toisaalta saada niistä vaikutteita. Musiikki toisin sanoen tarjoaa mahdollisuuksia ”maailman rakentamiseen”, ja kuten musiikin merkitystä voidaan konstruoida suhteessa sen ulkopuolisiin asioihin, myös musiikin ulkopuoliset asiat voidaan rakentaa uudelleen suhteessa yksilöllisiin musiikillisiin kokemuksiin (DeNora 2000, 43).

DeNoran mukaan musiikin opetuksessa ei opita ainoastaan musiikillisia taitoja vaan sitä, mitä musiikilla voi tehdä ja miten sitä voidaan hyödyntää sosiaalisiin tarkoituksiin. Musiikkikasvatus on siis enkultuuratiota ja sosiaalisen kompetenssin kerryttämistä. Se mahdollistaa musiikin käytön sosiaalisen maailman rakennusaineena ja auttaa luomaan mahdollisia skenaarioroita itsestä (DeNora 2000). Musiikin tarjoumat muodostuvat siten yhtäältä siitä, millaiset musiikin tekemisen tavat yksilö kokee itselle mahdollisiksi ja toteuttamiskelpoisiksi ja toisaalta siitä, mitä musiikkia eri kohderyhmille on ylipäättään tarjolla. Tutkimuksemme kohteena oleva bändisoitto edustaa poikkeavaa tekemisen tapaa kohderyhmälle, jolle yleensä on useammin tarjolla kuorotoimintaa kuin ryhmä-

VIDEOTALLENTEET OSALLISTUJEN MUSIIKKIESITYKSISTÄ AUTOIVAT HAASTATTELUN TEEMAN VAHVISTAMISESSA.

muotoista alkeistason instrumenttipedagogiikkaa. Taideharrastamisen mahdollisuudet aikuisille taiteen perusopetuksen tai vapaan sivistystyön konteksteissa ovat usein rajoitettuja, sukupuolittuneita, aiempia teknisiä taitoja edellyttäviä (Laes & Rautiainen 2018) tai luokkasidonnaisia (Heikkilä & Lindblom 2022). Esimerkiksi tekniset perusvalmiudet voivat olla usein pedagogisista tai ryhmädynaamisista syistä kursseille pääsyn vaatimus, vaikka eläköityneelle sukupolvelle ei olisi ollut kyseisen oppiaineen perusteiden opetusta tarjolla peruskouluaikana (Laes & Rautiainen 2018, 134).

Pedagogisesti tehokas musiikkivalmennus on usein mahdollista taiteen perusopetuksen oppilaitoksissa, joista moniin ei ole pääsyä aikuisopiskelijalle. Matalan kynnyksen bändisoitto on siksi mielekäs konteksti transformatiivisen oppimisen ja tarjoumien tarkasteluun. Sillä on havaittu olevan potentiaalia radikaaliin identiteettityöskentelyyn bändimusiikki-ohjelmiston ja sen soittamiseen käytettävien sähköisten instrumenttien ja lavaesiintymisen ”protestiluonteen” vuoksi, mikä mahdollistaa uusien identiteettien testaamisen ja tilan haltuunottamisen turvallisesti osana musiikkiesitystä (Laes 2015; Daback 2010; Björck 2009).

MENETELMÄ, AINEISTO JA SEN ANALYYSI

Tutkimuksessa käytettiin laadullisen tapaustutkimuksen lähestymistapaa, jonka tavoitteena on yksilöllisen kokemuksen ymmärtäminen osana laajempaa sosiaalista ilmiötä. Tutkimus nojautuu sosiaalisen konstruktionismin argumenttiin, jonka mukaan laadullisen tutkimuksen tulee rakentaa tulevaisuuden skenaarioita kysymällä ”mitä voisi olla” sen sijaan, että tutkittaisiin ainoastaan ”mitä on” (Gergen 2015).

Skenaarioajattelu toteutuu tutkittaessa epäkonventionaalisia, tavallisista poikkeavia musiikin oppimiskonteksteja, jotka haastavat vallalla olevat institutionaaliset käytännöt sekä myöhäisikäisten harrastus- ja vapaa-ajan toimintaan liitetyt ennako-olettamukset.

Aineistonkeruussa käytettiin puolistrukturoitua haastattelua, jota täydennettiin videostimuloinnin menetelmällä. Puolistrukturoitu haastattelu (ks. liite 1) toimi lähtökohtana kuudelle haastattelulle, jotka kestivät keskimäärin 50 minuuttia. Haastattelutilannetta täydennettiin katsomalla videomateriaalia osallistujien bändiesiintymisistä.

Videostimuloitu haastattelu (*video-stimulated recall*) on tutkimustekniikka, jossa haastateltava katsoo yhdessä haastattelijan kanssa tallennetta omasta toiminnastaan, jonka jälkeen häntä pyydetään pohtimaan toimintaansa ja tunnekokemuksiansa videoidun tapahtuman aikana. Musiikkikasvatuksen tutkija Victoria Rowe (2009) käytti videostimuloitua haastattelumenetelmää musiikinoppijoita koskevassa tutkimuksessaan ja raportoi sekä menetelmän plussat että miinukset. Yhtäältä videotalleenteet osallistujien musiikkiesityksistä autoivat haastattelun teeman vahvistamisessa eli musiikin esittämisen kokemuksessa. Toisaalta menetelmä avasi mahdollisuuden haastateltaville nähdä itsensä esiintymistilanteessa ulkopuolelta ja ruokki haastateltavien henkilökohtaista pohdintaa siitä, kuinka hyvin tai huonosti he soittivat ja esiintyivät. (Rowe 2009). Videostimuloinnin katsottiin olevan tutkimukselle sopiva menetelmä julkisten esiintymisten yksilöllisten merkitysten ymmärtämiseksi.

Alkusyksystä 2022 järjestettyjen julkisten esiintymisten videointiin kerättiin osallistujilta kuvaus-suostumus bänditoiminnan järjestäjän toimesta. Haastateltavat rekrytoitiin toiminnan järjestäjän tekemällä verkkokyselyllä, jossa vastaajia pyydettiin antamaan yhteystietonsa, mikäli he olisivat halukkaita haastateltavaksi tutkimustarkoituksiin. Halukkuutensa tutkimukseen ilmaisi kuusi osallistujaa, jotka ovat osallistuneet bänditoimintaan osana laajempaa hanketta syksystä 2021 alkaen. Artikkelin ensimmäinen kirjoittaja otti heihin yhteyttä ja sopi haastatteluista. Bändit toimivat ammattipedagogien ohjauksessa kolmessa senioritalossa osana laajempaa hanketta, jonka tavoite

on lisätä kulttuuriharrastamisen mahdollisuuksia myöhäisikäisille. Toiminta on myöhäisikäisille räätälöityä matalan kynnyksen nonformaalia opetusta, jossa ammattiohjaajat hyödyntävät muun muassa Suomessa kehitettyä kuvionuottimenetelmää (Kaikkonen & Uusitalo 2007).

Menetelmän ansiosta opetus sopii vasta-alkajille, joilla ei ole musiikin perusteiden osaamista. Osallistujat olivat suurimmaksi osaksi alkeisoppijoita bändikontekstissa, vain muutamilla oli aiempaa kokemusta kuorolaulusta tai muista instrumenteista mutta ei bändisoitosta. Haastateltavat olivat iältään 71–81-vuotiaita eläkeläisiä, ja heidän instrumentteinaan neljästä seitsemään osallistujan bändeissä olivat basso, kitara, rummut, koskettimet ja laulu.

Haastattelut toteutettiin marras-joulukuussa 2022. Ennen haastatteluita jokaiselle osallistujalle kerrottiin suullisesti tutkimuksen tarkoituksesta sekä käytiin läpi keskustellen kirjallisen tutkimus-suostumuslomakkeen sisältö. Tutkimusluvassa selostettiin tutkimuksen tarkoitus, aineiston käytön ja tallentamisen suunnitelma sekä osallistumisen vapaaehtoisuus ja oikeus vetäytyä pois tutkimuksesta. Lisäksi osallistujille selvennettiin tutkimukseen osallistumisen anonymiteettiä sekä se, ettei heidän osallistumisensa tai osallistumattomuutensa tutkimukseen vaikuta bänditoimintaan osallistumiseen. Kuutta haastateltavaa kutsumme tässä artikkelissa koodeilla H1–H6. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin.

Litteroituja haastatteluja analysoitiin teoriasidonnaisesti abduktiivisen päättelyn keinoin (Tuomi & Sarajarvi 2018, 99). Aineistosta luotiin jaotteleamalla ja klusteroimalla tulkintaa identiteettityöskentelystä, jossa ihminen prosessoi ja uudistaa käsitystä itsestään musiikin ja muun maailman vuorovaikutuksessa (DeNora 2000) temaattisen sisällönanalyysin menetelmällä.

Analyysin alkuun aineistoa pelkistettiin ja ryhmiteltiin, minkä jälkeen kahden tutkijan dialogisen tulkinnan avulla päästiin aineiston jäsentämiseen sekä merkitysten ja yhteyksien tunnistamiseen valittujen teoreettisten lähtökohtien mukaisesti. Aineiston analyysissä keskityttiin erityisesti tarjoutumien ilmentymiseen bänditoiminnassa, jossa identiteettityöskentely ja sosiaalinen toiminta ovat tiiviissä

vuorovaikutuksessa. Tarjoutumien avulla osallistujat rakentavat musiikkitoiminnan kautta henkilökohtaisia merkityksiä suhteessa musiikkitoiminnan ulkopuolisiin asioihin, kuten perheeseen ja omaan elämänhistoriaan. Samoin sekä sisäiset kokemukset että musiikin ulkopuoliset asiat rakentuvat uudelleen suhteessa musiikilliseen kokemukseen. (DeNora 2000).

Myös sosiologi Anthony Giddens on kuvailut, kuinka itsemääriteltyä identiteettiään muodostaessaan ihminen osallistuu aktiivisesti sosiaaliseen toimintaan ja edistää sen vaikutuksessa omaa ”refleksiivistä projektiaan”, jossa ei pyritä vain itsetuntemuksen lisäämiseen vaan koherentin ja palkitsevan identiteetin uudelleenrakentamiseen (Giddens 1991, 75). Tarjoutumien tunnistaminen analyysissä vahvistui, kun sitä peilattiin videostimuloitujen haastatteluosioiden itsereflektiota tuottaviin kokonaisuuksiin.

Kertomukset ovat aina sidoksissa paikkaan ja aikaan, ja ne ammentavat ympäröivästä sosiokulttuurisesta todellisuudesta. Kertoessaan kokemuksistaan haastateltava heijastaa ulkoista näkemystä suhteessa omaan sisäiseen näkemykseen itsestään. Gerontologisessa tutkimuksessa on painotettu, että vanhoja ihmisiä usein pyydetään muistelemaan elämäntarinaansa, mikä saattaa rajoittaa heille saatavilla olevia kerronnan muotoja (DeMedeiros 2014, 10–11).

Temaattisessa sisällönanalyysissä laajennettiin myöhäisikäisten identiteettityöskentelyn käsitteellistämistä. Tarkastelimme haastateltavien kertomuksia institutionaalisten ja yhteiskunnallisten olosuhteiden taustaa vasten. Sitä varten tutkimme heille uuden toiminnan, bändisoiton opiskelun ja julkisten musiikkiesiintymisten, tarjoutumia myöhäisikäisten identiteettityöskentelyn mahdollisena osana. Analyysi ryhmiteltiin kolmeen teemaan, jotka heijastavat aikuisoppimiselle tyypillisen transformatiivisen oppimisen ulottuvuuksia: 1) bändisoitto oppimisen kamppailuna, 2) bändi moninaisena yhteisönä ja 3) julkisen esiintymisen tarjoutumat.

TULOKSET

Tuloksissa vastaamme analyysin teemoihin, jotka kuvastavat transformatiivisen oppimisen ulottuvuuksia aikuisoppijoiden näkökulmasta.

IHMETYS OLI SUURI, KUN BÄNDITOIMINNASSA KÄYTETTYJEN KUVIONUOTTIEN AVULLA OPPIMINEN SUJUI ODOTETTUA NOPEAMMIN.

Bändisoitto oppimisen kamppailuna

Kaikki haastateltavat toivat esiin kokemuksia oppimisen hitaudesta tai fyysisistä rajoitteista, jotka olivat ilmenneet uuden instrumentin opettelun ja bänditoiminnan ryhmäoppimiseen sopeutumisen aikana. He suhtautuivat näihin hidasteisiin eri tavoin. Huumori, huomion pois kohdentaminen itsestä ryhmään sekä lempeys itseään kohtaan olivat keinoja hyväksyä oman oppimisen hitaus tai vaikeus.

H3 kuvaili, kuinka harjoittelu muuttui helpomaksi, kun pääsi jyvälle yhteissoitosta. Hän huomasi, että yhteissoitossa onnistumisen ilon saavuttaminen ei vaadi täydellistä suoritusta vaan jaetun kokemuksen onnistumisesta: "[s]e, että me soitetaan joku kappale ja onnistutaan siinä, siitä tulee kiva fiilis" (H3). H3 kertoi, että bändillä oli kova halu oppia ja kehittyä ja he olivat kokoontuneet harjoittelemaan myös ohjattujen kertojen välillä. Lisäksi H3 harjoitteli yksin omalla ajallaan. Yhdessä soittaminen vaati kuitenkin enemmän keskittymistä kuin yksin harjoittelu.

"Hitsi vieköön, että mun tarttee hinkata jotain, en varmaan opi millään ja että se on vaikeeta. Mutta se ei olekaan niin vaikeeta. Jos sä vaan keskityt siihen niin silloin sä osaat. Mutta heti kun ajatus menee jonnekin muualle, niin sitten sä putoot siitä rytmistä pois." H3

Joillekin haastateltaville oppimisen kamppailu tuli esiin itselle uuden toimintamuodon eli yhteissoittamisen kautta. Esimerkiksi H4 koki haastavaksi sen, kun muut eivät pysyneet oikeassa rytmissä vaan esimerkiksi soittivat punaisen nuotin silloin kun sen löytää eikä silloin kun se pitäisi soittaa.

"Mun pitää olla kuuntelematta sitä ja vaan jatkaa sitä omaa. Se on vaikeaa, vähän niin kuin oot jonkun miehen vietävänä tanssissa ja se ei osaa. Se menee väärässä rytmissä niin eihän siinä voi olla ottamatta ohjia käsiin [naurahdus]." H4

Haastateltavat kokivat vahvasti, että kun ikää on paljon, oppiminenkin on hitaampaa. H5 kuvaili, että vaikka kuinka kertaisi, niin silti saattaa olla, että viikon päästä on unohtanut oppimansa ja pitää jälleen kerrata: "Silloin mä meinasin, et [--] vanhana kun oppii, niin sen hyvin äkkiä unohtaa" (H5). H1 kertoi, miten uudet opitut asiat eivät pysyneet mielessä ilman säännöllistä ja jatkuvaa harjoittelua:

"Meillä oli kaksi viikkoa paussia sen treenikerran jälkeen ni muutaman päivän muistin tavallaan kaikki, sanotaan viikonloppuun asti, sit viikolla jossain välissä ni aivan tilttas, ei minkäänlaista muistikuvaa, en muistanu miten mikäkään biisi menis tai sormituksia tai missähän päin ne värit on. Oli niin monta päivää, veti nollaa, aivokäyrä yhtä viivaa vaan." H1

Haastateltavat olivat omaksuneet yleisen olettamuksen uuden asian oppimisen hitaudesta vanhalla iällä. Ehkä siksi monelle haastateltavalle oman oppimisen ja edistymisen havaitseminen oli suoranaisten yllätys, ja yhteys harjoittelun ja edistymisen välillä konkretisoitui toiminnan aikana. Esimerkiksi H1 oli etukäteen epäillyt realistisia mahdollisuuksiaan oppia soittamaan instrumenttia. Ihmetys oli suuri, kun bänditoiminnassa käytettyjen kuvionuottien avulla oppiminen sujui odotettua nopeammin. Vaikka kuvionuottien lukeminen sekä sormien ja katseen synkronointi on vaatinut paljon harjoittelua, H1 koki toiminnan palkitsevaksi. Suurin haaste on hitaat ja jäykät sormet sekä toisten soittajien seuraaminen.

"Itsekseni saan jonkun verran mielestäni hyvinkin sen instrumenttini [basso] toimimaan, mutta sitten kun tulee koko porukka, niin sitten oon välillä ihan omilla tahdeissani siinä aika lailla, närästää itteeni kyllä että. Ja oon vaan ruvennu huomaamaan, että yks vaikeimpia lajeja on näköjään tää musiikki [--] et pitäis sitä rumpalin bassojalkaa seurata [--] Oppia voi, ja tätäkin jopa oppia voi, mutta miten nopeasti ja mihin tasoon." H1

H2 huomasi, että nuorena opitut soittotaidot palautuivat pikkuhiljaa mieleen bänditoiminnan aikana. Säestäminen ja yhteen soittaminen on kuitenkin ollut hänellekin uuden oppimista. Lempeys itseä kohtaan on auttanut eteenpäin oppimisen kamppailussa.

”Tää on myös auttanut tässä ikääntymisessä ikään kuin hyväksymään sitä omaa persoonaa. Osaminen ei aina suju sillä tavalla kuin toivoisi, niin siihen voi suhtautua empaattisesti itsessään. Se vaatii kuitenkin aika paljon se 45 minuuttia, että sen tekee intensiivisesti ja yrittää tehdä sillä tavalla niin kuin se kuuluu tehdä.” H2

H2 koki hyvin usein onnistumisen iloa, erityisesti, kun moneen kertaan harjoiteltu kappale oli mennyt ”melkein oikein”. Oppiminen on ollut kuitenkin työlästä. Useimmiten kappaleet eivät vielä sujuneet, ja vaikka edellisellä harjoituskerralla soitto oli onnistunut, seuraavalla kerralla piti jälleen kerrata samoja asioita. Oppimisen haasteita oli jaettu ryhmässä ja etsitty ratkaisuja, kuten teknologisia apuvälineitä ilman ohjaajaa tapahtuvan harjoittelun tueksi.

”Sen voi aluksi ajatella, että tulipa nyt vaikka kuinka monta virhettä tahansa, niin se meni melkein oikein ja sitten se menee vielä enemmän oikein ja oikein kun harjoitellaan uudestaan ja uudestaan. Se on oikeastaan hirveän myönteinen kokemus semmoisena työnä. Kyllä me tiedetään älyllisesti mitä pitää tehdä, meillä on metronomi ja kaikki tommonen tossa puhelimesta.” H2

Monilla haastateltavilla bänditoimintaan mukaan tuleminen edelsi kamppailua omien kykyjen epäilyn ja uteliaisuuden välillä. Uteliaisuus voitti. H4 kertoi, miten bänditoiminta oli auttanut häntä huomaamaan uusia puolia itsestään:

”No siis oikeastaan sen, että mä uskalsin mennä semmoiseen, mitä mä en osannu yhtään. Se on hieno kokemus vaik ei oppiskaan ja varsinkin jos on oppinut jotain.” H4

H5 pääsi toteuttamaan bändisoitossa nuoruuden haavettaan rumpalina. Välillä hän kuitenkin koki oman roolinsa yksitoikkoiseksi, kun muilla oli enemmän harjoiteltavaa kuvionuottien lukemisessa ja me-

lodioiden ja sointujen oppimisessa. Toisaalta hän kertoi oppineensa kärsivällisyyttä, ja myöhemmin rumpalin rooli alkoi avautua, kun yhteisen rytmin pitäminen vaatiikin erityistä tarkkaavaisuutta ja toisten kuuntelua.

H6 kuvaili rooliaan bändissä ”ehdottajana” enemmän kuin kuuntelijana. Yhteissoittaminen on hänelle ennen kaikkea sosiaalinen tapahtuma, johon kuuluu musiikki ja mukavat ihmiset. Jotta saadaan aikaan ”yhteissaundi”, pitää kuunnella, mitä muut tekevät. Vaikka H6 kaipasi henkilökohtaisesti enemmän musiikin teorian opetusta, kuvionuotteista tavalliseen nuottikirjoitukseen siirtymistä ja vaikeusasteen nostamista, ryhmän yhteisen rytmin löytäminen oli palkitsevaa:

”Mä nautin siinä nimenomaan siitä sitten mikä se on se lopputulos siitä, vaikka siinä ei ole ne oikeat nuotit, että ne tuo kuitenkin saman lopputuloksen sit.” H6

Oppimisen kamppailu tiivistyi haastateltavien kertomuksissa omien rajoitteiden hyväksymisen ja uusien musiikillisten laatutekijöiden omaksumisen väliseksi neuvotteluksi. Tulokset vahvistavat aiempaa tutkimusta siitä, että ilman kamppailua bänditoimintaa ei koettaisi yhtä mielekkäänä, ja oppimiseen kuuluvat onnistumisen kokemukset saattaisivat jäädä vähemmälle.

Etenkin kansainvälisellä kentällä myöhäisikäisille suunnattu musiikkitoiminta sijoittuu usein yhteisömusiikin alalle. Yhteisömusiikista on kuitenkin havaittu puuttuvan pedagogisten periaatteiden kriittinen reflektio ja oppimistapahtumien analyysi (Kertz-Welzel 2016), ja tutkimuksissa on korostettu myöhäisikäisten kanssa toimivien musiikkiohjaajien kykyä edistää oppimisprosesseja yhteisöllisyyden ja osallistamisen lisäksi (Crech & Hallam 2015). Tulokset vahvistaa pedagogisen tavoitteellisuuden merkitystä kokonaisvaltaisen oppimiskokemuksen kannalta myös myöhäisikäisten kontekstissa.

Bändi monimuotoisena yhteisönä

Yhteisöllisyys ja yhteenkuuluvuus ovat tärkeitä motivaation lähteitä aikuisten oppimistoiminnassa.

KAIKKI HAASTATELTAVAT KOKIVAT BÄNDITOIMINNAN MERKITYKSELLISENÄ JA TALON YHTEISÖLLISYYTTÄ LISÄÄVÄNÄ TEKIJÄNÄ.

Senioritalojen asukkaiden erilaiset taustat, kokemukset ja persoonat tulivat esiin bänditoiminnassa. Jokainen pyrkii löytämään oman paikkansa ryhmässä, joka yhtäältä olisi itselle merkityksellinen ja mielekäs ja toisaalta tukisi muiden osallistujien kanssa muodostettua kokonaisuutta. Haastatteluihin nousivat esiin bändien muodostamien yhteisöjen moninaisuus, sopeutumisen haasteet sekä se, että erilaisista luonteenpiirteistä, kokemuksista, taidoista ja toiveista huolimatta musiikkitoiminnassa, yhteisessä bändissä, voidaan rakentaa yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden kokemuksia.

Bändien kotipesinä toimivat senioritalot perustuvat vaihtelevasti yhteisöasumisen periaatteisiin. Jokaiselta asukkaalta toivotaan osallistumista yhteisiin toimintoihin, kuten yleisten tilojen siivoukseen, yhteisöruokailujen toteuttamiseen ja yhteisiin kokoontumisiin. Joillekuille yhteisötoiminnan aktiivisuuden vaihtelu on aiheuttanut eripuraa, mikä tuli esiin haastattelujen yhteydessä. Siitä huolimatta kaikki haastateltavat näkivät bänditoiminnan merkityksellisenä ja talon yhteisöllisyyttä lisäävänä tekijänä. Haastateltavat tulivat mielellään bändiharjoituksiin, nauttivat yhdessä oppimisesta, soittamisesta ja onnistumisesta. Motivaatiota lisäsi halu pysyä vähintään samalla tasolla soitossa kuin muut bändiläiset.

”Kun bändi alkaa soittaa aina vaan paremmin ja jossakin kohti itte jää ja rupee harmittaa, että ei pääse samaan mukaan, että jää jossakin osiossa vähän jälkeen tai ei saa tehtyä, toisaalta tietäis, tai näkee, mitä pitää tehdä, mut kun ei vaan toimi.” H1

Yhteisöllisten toimintojen ylläpitäminen on tärkeää senioritalojen asukkaille, koska useimmiten myöhäisiässä elinpiiri alkaa kaventua, jolloin osallistumisen kynnyksen yhteisiin aktiviteetteihin on oltava

matala. Kun H5:ltä kysyttiin tulevaisuudennäkymistä, hän totesi:

”Kun vuosia tulee lisää, ni entistä enemmän se elämä jää tänne, tähän taloon. Ja silloin on hyvä, että talossa on semmosta, mikä kiinnostaa [--] Mä pidän hyvin tärkeänä aina sitä uuden oppimista, et se pitää aivot vireenä.” H5

Lisäksi H5 kertoi havainnostaan, että uusi harrastus herätti kiinnostusta omien lapsien ja ystävien keskuudessa. Itse hän koki, että bändiharrastaminen ”nuoruttaa”.

Ohjaajan yhteisöpedagogiset taidot korostuivat osallistujien yhteenkuuluvuuden kokemuksen turvaajana. Ohjaajan on valittava soittajille mielekästä ohjelmistoa ja sovitettava se tarkoituksenmukaiseksi bändiläisten vaihtelevat taidot huomioiden. Lisäksi ohjaajan tulee osata muokata soittomateriaalia jopa harjoituksen aikana, jos tehtävät osoittautuvatkin soittajalle liian helpoiksi tai vaikeiksi. Liian helppo tehtävä voidaan kokea yksitoikkoiseksi, jolloin oma merkityksellisyys kokemus ryhmässä heikkenee. Jos taas soittotehtävä on liian vaikea, aikuisoppija saattaa soimata itseään taitojensa heikkoudesta, ja soittoharrastus muuttuu kielteiseksi kokemukseksi. Sopivan tason löytyminen vahvistaa bändiläisten yhteisöllisyyden kokemusta: ”Silloin kun se menee hyvin, niin se ilahduttaa kaikkia soittajia ja siinä kehittyi just sellaista yhteishenkeä ja jokainen tuntee varmaan sitä onnistumisen tunnetta” (H3).

Erityisen antoisaksi H3 koki sen, että pääsi heti soittamaan yhdessä, eikä tarvinnut ensin harjoitella ja saavuttaa tiettyä taitotasoa yksin oman instrumentinsa kanssa. Yhteisöllisyys nousi tärkeimmäksi motivaatiotekijäksi:

”[k]un tuo bänditoiminta on siinä mielessä kiva, kun tietää et kuuluu johonkin [--] et ai mä kuulun tämmöseen kokonaisuuteen, mä oon osa sitä, et se bänditoimintahan on just semmosta mukavaa yhdistävää.” H3

H3:n mukaan bänditoiminta on edistänyt ja uudistanut talon yhteisöllisyyttä, kun eri ammasteista ja lähtökohdista tulevat ihmiset voivat toimia ja soittaa yhdessä ja saada aikaan onnistumisen kokemuksia.

Tämä puolestaan on lisännyt asioista keskustelua ja yhdessä sopimista – bänditoiminnalla on siis ollut taloyhteisöön demokratisoiva vaikutus.

”Mun mielestä täl on hirveen hyvä vaikutus kyllä siihen, että tää on sellaista niin kun valoisaa hommaa ja tää edistää tätä ihmisten tällaista yhteistyötä ja yhteistä kokemusta. [--] Meidän on soitettava yhteen. Oltiin me mitä mieltä tahansa niin meidän on soitettava yhteen. Ja mun mielestä sil-lai sois sanoa, että meidän pitäis toimia koko ajan muutenkin [e]t täl on kyl must hirveen myönteisiä vaikutuksia.” H6

Demokraattisen bänditoiminnan tueksi tarvitaan kuitenkin usein ulkopuolisen fasilitaattorin roolissa olevaa musiikkiohjaajaa. Ohjaajalla katsottiin olevan musiikkipedagogisen asiantuntijuutensa lisäksi rooli yhteisöllisyyden tukijana ja empaattisena rohkaisijana, mikä on tullut esiin aiemmissa myöhäisikäisten ryhmämuotoista musiikin oppimista koskeissa tutkimuksissa (Giebelhausen & Kruse 2019; Laes 2015). Esimerkiksi H5 koki, että ohjaaja auttaa bändiä toimimaan yhteisönä ja saa tarvittaessa ”määrätä” eli päättää yhteisistä asioista, jotta toiminta sujuu hyvin ja mutkattomasti.

Yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden kokemusten mahdollisuudet asukasyhteisössä tapahtuvassa bänditoiminnassa ovat siis riippuvaisia yhteisön jäsenten moninaisuuden hyväksymisestä, yhteisön rajoista ja lähtökohdista sekä ohjaajan ammattitaitoisesta tuesta. Moninaisuus voidaan kokea sekä yhteisöllisyyden kehittymisen rajoittajana että sen mahdollistajana. Yhteisöllisyyden mahdollistuminen riippuu siitä, saavatko kaikki osallistujat kokea kuuluvansa yhteisöön omine yksilöllisine piirteineen, taitoineen ja tietoineen. Asukasyhteisön rajat muodostuvat yhteisesti sovittujen sääntöjen ja toimintatapojen mukaisesti. Asukasyhteisön lähtökohtana voi olla rooli paikallisyhteisönä, aktiivisen elämäntyylin ja hyvinvoinnin tuottajana paitsi korttelin asukasyhteisölle, myös laajemmin kaupunginosalle tai kaupungille.

Musiikkikasvatuksen alan aiemmissa tutkimuskoonneissa (esim. Creech ym. 2020; Creech ym. 2013) toistuvat havainnot sosiaalisen vuorovaikutuksen ja sitä seuraavan yhteenkuuluvuuden tunteen

vaikutuksesta myöhäisikäisten elämänlaadun kohentajana. Nämä tutkimukset kuitenkin rajautuvat usein kuoro- tai yhteislaulun konteksteihin ja raportoivat yhteisöllisyyden ongelmattomana.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella bänditoiminnan yhteisöllinen vaikutus vaatii kuorotoimintaan verrattuna enemmän neuvottelua ja sosiaalista kamppailua, mikä yhtäältä edesauttaa yksilöllistä transformatiivista oppimista ja toisaalta korostaa oppimisen sosiaalista ulottuvuutta (ks. Fleming 2016). Sekä moninaisuus yhteisön rikastuttajana että yksilön laajemmat oppimis- ja vaikuttamismahdollisuudet vahvistuvat, kun bänditoiminta viedään taloista ulos julkisiin tiloihin. Soittajien ja yleisön välisessä vuorovaikutuksessa yksilöllinen kokemus itsestä oppijana ja esiintyjänä jalostuu jaetuksi kokemukseksi ”meistä” aktiivisina toimijoina.

Julkisten esiintymisten tarjoumat

Moni haastateltava ei ennen bändiin osallistumista ollut esiintynyt julkisesti muusikkona. Vaikka heti bänditoiminnan alussa ohjaajat kertoivat, että kaikki pääsevät esiintymään ennen ensimmäisen lukukauden loppua, usea osallistuja ei uskonut kykenevänsä tai olevansa taidollisesti valmis esiintymään muille. H4 kuvaili, kuinka bänditoimintaan mukaantuloon vaadittu rohkeus yllätti hänet itsensäkin. Hän koki musiikin ja onnistumisen iloa erityisesti, kun sai laulaa bändin yhteisellä keikalla, siitäkin huolimatta, että ”[k]aikki luulee, että tuo tahallaan muka laulaa päin honkia, vaikka parhaani yritän” (H4). Aiempi käsitys itsestä ei-musiikillisena oppijana muokkautui toiminnan aikana kehittyväksi musiikin oppijaksi, ja esiintymiset vauhdittivat oppijaidentiteetin rakentumista niiden tarjoamien heittäytymisen ja riskinoton mahdollisuuksien kautta.

H1 kertoi oppineensa suhtautumaan lempeämmin itseensä bänditoiminnan myötä. Aikaisemman työnsä takia hän on vaatinut itseltään paljon eikä epäonnistumisille ole ollut tilaa. Soittoharrastusta hänen ei tarvitse ottaa niin vakavasti, mikä on edesauttanut muutosta kohti lempeämpää suhtautumista omaan suoritukseen. H1 kuvaili, etteivät esiintymisetkään jännitä, kun voi luottaa siihen, että ohjaaja seuraa,

ESIINTYMISISTÄ KERTYVÄ KOKEMUS HARJAANNUTTAAN NIIN SOITTOTAITOA KUIN RYHMÄSSÄ TOIMIMISTA JA YLEISÖLLE ESIINTYMISTÄ.

kuuntelee ja opastaa oikeaan kohtaan, jos soitossa eksyy nuoteista tai rytmistä. Onnistunut esiintymisen on vahvistanut itsetuntoa, opettanut ottamaan vähemmän paineita yleensäkin asioista ja antanut itselle luvan nauttia. Lisäksi lastenlasten kiinnostus bänditoimintaa kohtaan on kasvattanut H1:n innostusta jakaa oppimaansa – oppijasta on tullut opettaja: ”[k]yl ne oppii nopeemmin kuin mitä minä opetan” (H1). Aikuiset lapset, joilla on muusikkotaustaa, ovat H1:n mukaan muuttaneet suhtautumistaan häneen, ”[e]ttä jaa, että iskäkin jopa sai musiikkia aikaseksi” (H1). Esiintymiset perheelle ja muulle yleisölle ovat syventäneet H1:n suhdetta uuteen harrastukseensa, ja omia soittimiakin on tullut hankituksi.

H2 koki, että bänditoiminta oli muuttanut suhtautumista itseän: ”[se on] niinkö auttanut tässä ikääntymisessä ikään kuin hyväksymään sitä semmoista omaa persoonaa [--] että se osaaminen ei aina suju sillä tavalla niin kun toivois niin, et siihen voi empaattisesti suhtautua itsessään” (H2). Esiintymisen hän on kokenut erityisen merkitykselliseksi, sillä se haastaa ja siten motivoi. Kun soittamisen alkuun on päässyt, niin jännityskin on hävinnyt esiintymisen aikana. Bändissä soittaminen ei kuitenkaan ole vaikuttanut siihen, mitä H2 ajattelee itsestään tai tulevaisuuden näkymistään:

”Ei se siihen oo vaikuttanut, et tää ikääntyminen on tällöinen luopumisen prosessi niinkö kyvyistä ja osaamisesta ja oppimisen kyvyistä. Tavaltaan [--] taidot niinkö heikkenee. Niin ikävä kyllä sehän vaan tulee tässä itselle selvemmäksi.” H2

H2 pohti, että vaikka osaamisen väheneminen kuuluu ”kokonaisvaltaiseen ihmisenä olemiseen”, se tuntuu joskus raskaalta. Koko bänditoiminnan ajan, noin puolitoista vuotta, hän on kokenut kognitiivisen

oppimiskykynsä heikentyneen ikääntymisen seurauksena. Toisaalta H2 kokee musiikillisten taitojen opetteluun kumoavan tai hidastavan ikääntymisen tuomaa degeneroitumista, mikä on innostanut häntä olemaan mukana bänditoiminnassa.

H2 ilmaisi huolensa muiden ikääntyneiden puolesta siitä, että moni jättää kokonaan tulematta bändiin juuri sen vuoksi, että siinä joutuu törmäämään ”oman ikääntymisen realiteetteihin”. Moni mieluummin ”antaa periksi” ja siirtyy aina vain helpompien ajanvietteiden äärelle. Näiden kielteisten ikääntymiseen kuuluvien kokemusten rinnalla bänditoiminta on kuitenkin tuonut H2:n elämään uusia ulottuvuuksia: innostus on yhdistänyt perheen sukupolvia uudella tavalla, ja lastenlasten kanssa on innostuttu yhdessä musisoimaan talon bändisoittimilla. H2 on omaksunut uutta rooliaan ”rokkaavana mummona” jaettujen kokemusten äärellä.

Haastateltavat kokivat vuorovaikutuksen yleisön kanssa eri tavoin. H3 pohti, oliko bändin esitys tarpeeksi hyvä yleisölle: ”[k]yl oikeesti vähän hävettää toi huono esitys, et ei se must niin hyvä ollu, että sitä kehtais näyttää yleisölle. Mutta se on tehty” (H3).

Kommunikointi yleisön kanssa olisi voinut hänen mielestään sujua paremmin, jos ei olisi tarvinnut niin kovasti keskittyä nuotteihin ja soittamiseen:

”Mut nyt kun mä joudun keskittyyyn siihen niin hirveesti, niin tavallaan mä en edes huomaa koko yleisöä. En ees kuule mitään taputuksia tai mitään siis sen jälkeenkään. Et mä oon ihan jotenkin ’out’ tost kommunikaatiosta.” H3

H4 piti esiintymistilannetta jännittävänä eikä siitä olisi mielestään selvinnyt ilman ohjaajan tukea. Ohjaaja kävi bändien esiintymisen aikana tarpeen mukaan näyttämässä nuottia ja laskemassa tahtia soittajille. H4 oli mukana kahdessa esiintymisessä, joista ensimmäinen tuntui helpommalta, koska ulkotapahtumassa yleisö käyskenteli ympäriinsä soiton aikana, kun taas toinen esiintyminen oli sisätiloissa istuvan yleisön edessä. H4 koki, että ensimmäisessä tapahtumassa bändiin ei kiinnitetty niin paljon huomiota, ja se auttoi häntä ottamaan esiintymistilanteen vähän rennommin.

H4 koki olevansa etuoikeutettu saadessaan osallistua bänditoimintaan, ja piti ikään kuin

velvollisuutenaan mennä esiintymään ja näyttämään muille, mitä bändissä on saatu aikaan. Muuten H4 ei ole kokenut merkittävää muutosta itsessään, sillä hän on aina ollut ja on edelleen erittäin aktiivinen elämän eri osa-alueilla. Uusi harrastus on kuitenkin noteerattu ystäväpiireissä, ja H4 on saanut osakseen ihailua siitä, että hänen iässänsä voi vielä oppia jopa bändisoittoa: ”Mutta se, että mä uskallan mennä keikeleen ihan uutta itekin niin kyllä se on ollu semmoisen avartava kokemus.” H4

H6 kertoi, että esiintymiset ovat opettaneet hänelle “[e]t älä tee näin seuraavan kerran. Tää on totuus, se on hyvä oppi joo.” (H6) Esiintymisistä kertyy kokemusta, joka harjaannuttaa niin yksilöllistä soittotaitoa kuin yleisemmin ryhmässä toimimista ja yleisön edessä esiintymistä. Bänditoiminnan myötä H6:lle on kehittynyt toive oppia säästämään omaa itseään kitaralla samalla kun hän laulaa. Yli 80 vuoden iästään huolimatta H6 ei näe uusien taitojen oppimiselle esteitä, etenkin kun siihen on tarjolla menetelmiä ja ohjausta:

”No, kun on musiikki mukana, ni minusta tämänkin elämänvaihe on ihana ja bänditoiminta vaikuttaa siihen tietysti [--] Ainahan kehittyy, kun on jossakin mukana. Tämä oli mulle ihan uutta sillon tämä väri [kuvionuotti], mut sitten nyt tietää, että se on totta. Voi soittaa vaikka ilman nuotinlukutaitoo!” H6

Haastatellut kokivat esiintymisen merkityksen omalle identiteettityöskentelylleen eri tavoin. Yhdelle merkityksellistä oli omien pelkojen ja itseensä kohdistuvien ennakkoluulojen voittaminen, toiselle vakiintuneen identiteetikäsityksen vahvistaminen omia vahvuuksiaan hyödyntämällä esiintymistilanteissa. Julkisten esiintymisten tarjoumat identiteettityöskentelylle tiivistyivät itsensä näkemiseen uudella tavalla joko onnistumisen kokemuksiin liittyvän sisäisen työskentelyn tai ympäröivien ihmissuhteiden, kuten ystävien, perheen ja yleisön, kautta. Nykyinen musiikkikasvatuksen käytäntö ja tutkimus saattaa liiaksikin korostaa musiikin välineellistä arvoa terveyden ja hyvinvoinnin edistäjänä (Pfaller & Schweda 2019) ja jättää huomiotta identiteettityöskentelyn ja yhteiskunnallisen toimijuuden tarpeet myös myöhemmässä elämässä

(Gilleard & Higgs 2014, 166). Tutkimuksen tulosten tulkinnassa nousi kokonaisvaltaisesti esiin osallistujien myönteinen hämmästys ja hämmennys siitä, että mahdollisuuksia julkisiin esiintymisiin tarjotaan heidän ikäisilleen.

POHDINTA

Tutkimuksellamme pyrimme lisäämään ymmärrystä aikuisbänditoiminnan potentiaalista transformatiivisena oppimisen tilana. Laadullisen tutkimuksen arviointi perustuu tutkimuksen kokonaisvaltaiseen kriittiseen tarkasteluun. Tutkimuksella ei ole pyritty saavuttamaan objektiivisia yleistyksiä vaan pikemminkin rakentamaan tulkintoja bändiosallistujien kokemuksesta ja peilaamaan niitä valittuja teorioita vasten.

Suunnitelmamme oli hankkia aineistoa yhdistelmällä, jossa puolistrukturoitua haastattelua täydennettiin videostimuloinnilla. Tiedonhankintamethodi osoitautui toimivaksi, kun haluttiin esiin haastateltavien subjektiivisia kokemuksia bändioppimisesta ja esiintymisestä. Haastattelutilanteessa on aina mahdollista, että haastattelija ei anna riittävästi tilaa haastateltavan pohdinnalle tai huomioi sanatonta viestintää. Kahden haastattelijan läsnäolo oli eduksi sekä hienovaraisissa vuorovaikutustilanteissa että tulosten tulkintavaiheessa. Laadullista analyysia tehtäessä tutkijan näkökulma ja valitut tutkimuskysymykset ohjaavat oleellisesti sitä, mitä aineistosta huomioidaan. Kahden tutkijan dialogisessa analyysissa ja tulosten rakentamisessa näkökulmat syvensivät ja täydensivät toisiaan.

Aikuisbänditoimintaan osallistuminen luo tarjoumia transformatiiviseen oppimiseen. Myöhäiskäisten identiteettityöskentelyyn sisältyy sisäisiä neuvotteluja oppijaidentiteetin jatkuvuudesta ja uudelleen rakentumisesta, jota ohjaajalta saatu tuki ja oma kokemus yhteenkuuluvuudesta vahvistavat. Bändisoitossa tarvitaan ikääntymisen ja sen tuomien rajoitteiden hyväksymistä. Haastatelussa nousi esiin koettu oppimisen kamppailu, joka yhdessä julkisten esiintymisten kanssa monipuolista myöhäiskäisten aikuisten identiteettityöskentelyä – edustavathan ne tavanomaisesta poikkeavaa vapaa-ajan harrastusmuotoa.

DeNoran (2000) tapaan ajatellen musiikin tarjoumat toimivat välittäjinä arjen todellisuuden ja

yksilöllisten musiikillisten kokemusten välillä. Musiikin merkityksellisyys tiivistyy tässä vuorovaikutuksessa. Bänditoiminnassa se ilmenee niissä tarjoumissa, jotka avaavat uusien identiteettien rakentumista, esimerkiksi esiintyvä eläkeläinen tai bassoa soittava isoäiti. Parhaimmillaan julkiset esiintymiset tuottavat bändiin osallistuville pystyvyyden kokemuksia ja sosiaalista tunnustusta.

Sosiaalisen tunnustamisen filosofiaa pohtinut Jari Pirhonen (2015) totesi palvelutaloja koskevassa tarkastelussaan identiteettien ylläpitämisen merkityksellisyden. Hän teki vielä lisäyksen, joka myötäilee tämänkin tutkimuksen arvopohjaa: "Arvostava hoitotyö tarjoaa asukkailla mahdollisuuksia omien kykyjen käyttämiseen yhteiseksi hyväksi" (Pirhonen 2015, 28). Samalla tavalla bändiosallistujien kertomuksissa korostuu tunnustetuksi tuleminen merkityksellisyys, jolloin oma tehtävä bändissä ja laajemmin asukas yhteisössä vahvistuu ja lisää näin yhteenkuuluvuuden kokemusta.

Myöhäisikäisten bändisoiton opiskelijoiden keskuudessa sosiaalinen tunnustus ilmenee vastavuoroisuuden monilla tasoilla: bändiosallistujien välillä, ohjaajan taholta, joka rohkaisee ja tukee oppimisen kamppailussa sekä yleisön ja esiintyjien välisessä vuorovaikutuksessa. Sosiaalinen tunnustus nousee esiin myös yhteiskunnallisella tasolla: Yhteiskunnassa voidaan yhtäältä arvostaa rohkeasti heittäytyvää iäkstä rokinsoittajaa. Yhteiskunta voi toisaalta kunnioittaa vanhuusikää elämään kuuluvana osana.

Aiemmat tutkimukset ovat tuoneet esiin tarpeen tarkastella kriittisesti myöhäisikäisille tarjottuja taideharrastamisen konteksteja. Esimerkiksi eläkeläisten taidetoimijuutta koskevassa tutkimuksessa (Laes & Rautiainen 2022) on havaittu, että taiteen ja kulttuurin harrastuneisuus kasautuu valmiiksi niihin suuntautuneille (ks. myös Heikkilä & Lindblom 2022). Samassa tutkimuksessa raportoitiin, että eläkeläiset kokevat ikäryhmälleen suunnatun taideharrastustoiminnan joskus leimaavaksi tai kapea-alaiseksi. Kaikenikäisille suunnattu toiminta taas voi tuntua sosiaalisesti vaikeasti saavutettavalta, ellei henkilö aiemmin ole harrastanut kyseistä taidetoiminnan muotoa. (Laes & Rautiainen 2022). Palveluiden monipuolisuuden lisääminen ja ennako-oletusten

karsiminen toiminnan sisällöistä kriittisen gerontologian lähtökohtien mukaisesti (Formosa 2011) ovat keinoja purkaa tätä kasautumista.

Myöhäisikäiset eivät ole homogeeninen ryhmä: toisille bändikonteksti voi olla luonteva paikka ammentaa nuoruuden rockmusiikkikytköksistä, kun toisille ilmaisutapa ja musiikkityyli voivat olla täysin tuntemattomia (Laes 2015; 2013). Populaarimusiikki on monisukupolvistunut 1960-luvulta tähän päivään ja tarjoaa joustavia mahdollisuuksia luovaan toimintaan kaikenikäisille (Gardner & Jennings 2020; ks. myös Björck 2009).

Tutkimuksellamme kannustamme siihen, että vanhanakin voi opetella soittamaan. Vaikka informaalia myöhäisikäisten bänditoimintaa ja "kellari-bändejä" on paljon, soittamaan ei opi täysin itseohjautuvasti, vaan alkeissoittajien bändeissä tarvitaan oppimisen ohjaajaa ja esteettömiä menetelmiä tuntevaa, aikuisoppimiseen suuntautunutta musiikkipedagogia. Ohjaajalta edellytetään koko oppimistoiminnan kehityksen huomioimista, sen sosiaalista ympäristöä, oppijantuntemusta ja ryhmädynamiikkaa.

Taiteesta voi nauttia kuluttajana, mutta on syytä muistaa taiteen kasvatuksellinen merkitys. Määrätietoinen opiskelu edistää tutkitusti esimerkiksi aikuisten elämänhallintaa, minäpystyvyyttä, elämän tarkoituksellisuuden kokemusta ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta (Manninen & Meriläinen 2015).

Aiempi tutkimus myöhemmän iän opiskelun kulttuurisista jäsenyyksistä on tuonut esiin paitsi eläkeikäisten opiskelua oikeuttavia näkökulmia, myös vanhoihin ihmisiin kohdistuvia odotuksia ja paineita (Muhonen 2013, 92). Taiteeseen ja kulttuuriin osallistuminen voidaan kokea symbolisen kuluttamisen veloitteena, jolla ikääntynyt ihminen pyrkii elämään ikäkausitehtävän mukaista elämää ja välttämään yhteiskunnan taakkana olemista (Laes & Rautiainen 2018). Siksi tutkimuksemme lähtökohta oli tarkastella myöhäisikäisiä bändiosallistujia oppijoina ja toimijoina eikä niinkään musiikin kuluttajina. Emme halunneet redusoida musiikkitoiminnan vaikutuksia ulkoapäin määriteltyihin hyvinvointivaikutuksiin (ks. esim. Fancourt & Finn 2019). Pyrimme pikeminkin haastamaan hallitsevaa kapea-alaista näkemystä oppilaitosten myöhäisikäisille tarjoamasta

musiikkitoiminnasta ja osoittamaan nonformaalin bänditoiminnan monipuoliset mahdollisuudet elämänlaajuisessa musiikkikasvatuksessa.

Suomi tunnetaan ainutlaatuisesta musiikkioppilaitosverkostostaan, johon kuuluvat taiteen perusopetus ja vapaa sivistystyö. Opetus- ja kulttuurialan instituutioilla on velvollisuus vastata entistä monipuolisemmin nopeasti ikääntyvän yhteiskunnan tarpeisiin (Laes & Rautiainen 2022; Laes & Schmidt 2021). Tutkimuksemme pohjalta ehdotamme, että koulutusaloilla ennakoidaan uusia monialaisia ammatillisia vaatimuksia (ks. myös Koivisto & Laes 2022). Niitä tarvitaan enenevästi, kun väestörakenne ja elämänvaiheistus muuttuvat myös koulutusinstituutioiden ulkopuolella, esimerkiksi terveydenhuollon, vanhustyön ja yhteisökehittämisen konteksteissa. Monialaisella ammatillisella yhteistyöllä voidaan vahvistaa ja laajentaa musiikkikasvatuksen tehtävää ikääntyvässä yhteiskunnassa ja tarjota uusia polkuja merkityksellisen elämän tukemiseen myöhäisissä.

Tutkimus on osa Suomen Akatemian rahoittamaa hanketta *The Transformative Politics of Music Education in an Aging Society* (2019–22).

LÄHTEET .....

- Biesta, G., Field, J., Hodkinson, P., Macleod, F. & Goodson, I. (2011). *Improving Learning through the Lifecourse*. London: Routledge.
- Björck, C. (2009). Volume, voice, volition: Claiming gendered space in popular music soundscapes. *Finnish Journal of Music Education*, 12(2), 8–21.
- Creech, A., Larouche, K., Generale, M. & Fortier, D. (2020). Creativity, music, and quality of later life: A systematic review. *Psychology of Music*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/0305735620948114>
- Creech, A. & Hallam, S. (2015). Critical geragogy: A framework for facilitating older learners in community music. *London Review of Education*, 13(1), 43–57. <https://doi.org/10.18546/LRE.13.1.05>
- Creech, A., Hallam, S., McQueen, H. & Varvarigou, M. (2013). The power of music in the lives of older adults. *Research Studies in Music Education*, 35(1), 87–102. <https://doi.org/10.1177/1321103X13478862>
- Deci, E. & Ryan, R. (2002). Overview of self-determination theory: an organismic dialectical perspective. Teoksessa E. Deci & R. Ryan: *Handbook of Self-Determination Research*, 3–33. University of Rochester Press.
- Elmgren, H. (2019). Merit-based exclusion in Finnish music schools. *International Journal of Music Education*, 37(3), 425–439. <https://doi.org/10.1177/0255761419843990>
- Estes, C., Biggs, S. & Phillipson, C. (2003). *Social Theory, Social Policy and Ageing. A Critical Introduction*. Berkshire: Open University Press.
- Dabback, W. (2010). Music and identity formation in older adults. *Action, Criticism, and Theory of Music Education*, 9, 6–69.
- DeNora, T. (2000). *Music in Everyday Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fancourt, D. & Finn, S. (2019). What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. *Health Evidence Network Synthesis Report 67*. World Health Organization, Regional Office for Europe.
- Fleming, T. (2016). Reclaiming the emancipatory potential of adult education: Honneth's critical theory and the struggle for recognition. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*, 7(1), 13–24. <http://doi.org/10.25656/01:12011>

TUULIKKI LAES

MuT, yliopistotutkija
Taideyliopisto

 <https://orcid.org/0000-0002-4134-979X>

LAURA KIURU

KM, MuM, lehtori
Grundskolan Norsen

- Formosa, M. (2011). Critical educational gerontology: a third statement of the first principles. *International Journal of Education and Ageing*, 2(1), 317–300.
- Gardner, A. & Jennings, R. (2020). *Aging and Popular Music in Europe*. London: Routledge.
- Gergen, K. (2015). *An Invitation to Social Construction*. Los Angeles: Sage.
- Gibson, J. (1979). *The Theory of Affordance. The Ecological Approach to Visual Perception*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Giebelhausen, R. & Kruse, A. (2019). A smile on everybody's face: a multiple case study of community ukulele groups. *International Journal of Music Education*, 36(3), 347–365. <http://doi.org/10.1177/0255761417744371>
- Haarni, I. (2010). *Kolmas elämä: Aktiiviset eläkeläiset kaupungissa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hallam, S., Creech, A., McQueen, H., Varvarigou, M. & Gaunt, H. (2016). The facilitator of community music-making with older learners: Characteristics, motivations and challenges. *International Journal of Music Education*, 34(1), 19–31. <https://doi.org/10.1177/0255761415617039>
- Heikkilä, M. (2019). Alanvaihto ja ammatillisen identiteetin muutos ruumiillisina tiloina ja tuntemuksina. *Aikuiskasvatus*, 39(1), 19–33. <https://doi.org/10.33336/aik.80228>
- Heikkilä, R. & Lindblom, T. (2022). Overlaps and accumulations: The anatomy of cultural non-participation in Finland, 2007 to 2018. *Journal of Consumer Culture*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/14695405211062052>
- Honneth, A. (1995). *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge: Polity Press.
- Isopahkala-Bouret, U. & Siivonen, P. (2016). Viisikymppisten naisten neuvottelua korkeakoulutuksesta, ikääntymisestä ja työllistettävyydestä. *Aikuiskasvatus*, 36(4), 246–257. <https://doi.org/10.33336/aik.88510>
- Jenkins, R. (2008). *Social Identity*. Kolmas painos. New York: Routledge.
- Kaikkonen, M. & Uusitalo, K. (2007). *Soita mitä näet*. Helsinki: Opika.
- Kertz-Welzel, A. (2016). Daring to question: A philosophical critique of community music. *Philosophy of Music Education Review*, 24(2), 113–130. <http://www.jstor.org/stable/10.2979/philmusieducrevi.24.2.01>
- Koivisto, T. & Laes, T. (2022). Music professionalism promoting gerotranscendence: An instrumental case study of healthcare musicians in an eldercare hospital. *International Journal of Music Education*, 40(4), 642–654. <https://doi.org/10.1177/02557614221087340>
- Krause, A., North, A. & Davidson, J. (2019). Using self-determination theory to examine musical participation and well-being. *Frontiers in Psychology*, 10(405). <http://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00405>
- Laes, T. (2015). Empowering later adulthood music education: A case study of a rock band for third age learners. *International Journal of Music Education Research*, 33(1), 51–65. <http://doi.org/10.1177/0255761413515815>
- Laes, T. (2013). Musiikillisen toimijuuden ja voimaantumisen mahdollisuudet myöhäisän musiikkikasvatuksessa. Tapaustutkimus Riskiryhmä-yhtyeestä. *Musiikkikasvatus*, 16(1), 6–17. http://www2.siba.fi/musiikkikasvatuslehti/userfiles/FJME_16_1_netdiversio.pdf
- Laes, T. & Rautiainen, P. (2022). Eläkkeelle siirtyneiden taidetoimijuus. *Gerontologia*, 36(2), 172–188. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.111894>
- Laes, T. & Rautiainen, P. (2018). Osallistuminen taiteeseen ja kulttuuriin – elinikäinen oikeus vai velvollisuus? *Aikuiskasvatus*, 38(2), 130–139. <https://doi.org/10.33336/aik.88334>
- Laes, T. & Schmidt, P. (2021). Promoting a musical life-course towards sustainable ageing: A call for policy congruence. *International Journal of Community Music*, 14(1), 103–119. https://doi.org/10.1386/ijcm_00040_1
- Manninen, J. & Meriläinen, M. (2015). Monimenetelmällinen näkökulma omaehtoisen opiskelun hyötyihin. *Aikuiskasvatus*, 35(2), 84–95.
- Mezirow, J. (2006). An overview on transformative learning. Teoksessa J. Crowther & P. Sutherland (toim.) *Lifelong Learning: Concepts and Contexts*, 90–105. London: Routledge.
- Muhonen, R. (2013). Myöhemmän iän opiskelun oikeutus. *Aikuiskasvatus*, 33(2), 84–94. <https://doi.org/10.33336/aik.94030>
- Numminen, A. (2005). *Laulutaidottomasta kehittyväksi laulajaksi*. Väitöskirja. Sibelius-Akatemia: Studia Musica 25.
- Pfäller, L. & Schweda, M. (2019). Excluded from the good life? An ethical approach to the conceptions of active ageing. *Social Exclusion*, 7(3). <https://doi.org/10.17645/si.v7i3.1918>
- Pirhonen, J. (2015). Tunnustaminen ja sen vastavuoroisuus vanhustyössä. *Gerontologia*, 29(1), 25–34. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201505071393>
- Rowe, V. (2009). Using video-stimulated recall as a basis for interviews: some experienced from the field. *Music Education Research*, 11(4), 425–437. <https://doi.org/10.1080/14613800903390766>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

LIITE 1.

Haastattelurunko

OSIO 1

- Miksi halusit bändiin?
- Miten instrumentin valinta meni?
- Mikä on roolisi bändissä?
- Mitä uutta olet oppinut musiikillisesti? Entä yhteis-soitosta?
- Entä mitä uutta olet oppinut itsestäsi?
- Kuvaile joku tilanne bändistä, jossa olet kokenut musiikin ja onnistumisen iloa?
- Entä tilanne / asia, joka on tuntunut musiikillisesti tai muuten haastavalta?

OSIO 2

(video)

- Kuvaile esiintymistä (ennen, aikana, jälkeen)
- Esiintymisten merkitys osana bändissä mukana oloa ja omaa musiikillista kehitystä

OSIO 3

- Ajatteletko itsestäsi tai tulevaisuusnäkömystäsi toisella tavalla, ovatko ne muuttuneet? Onnistumisen kokemukset, kokemus itsestäsi oppijana - millä tavalla yhteydessä muuhun elämään?
- Mitä koet voivasi antaa muusikkona / esiintyjänä bändille, omille sukulaisille, ystäville, asukasyhteisöllesi, muulle yleisölle? Miksi se on arvokasta sinulle ja muille?
- Miten bänditoiminta ja esiintymiset ovat vaikuttaneet siihen, miten ajattelet itsestäsi / näet itsesi tässä elämänvaiheessa? Entä siihen, miten toiset (esim. perhe) näkevät sinut?

Sivistys kantaa

Sivistyksen pelottomat on Kvs-säätiön blogi. Se lataa rohkeita ajatuksia arjesta ja sivistyksestä, analyttisesti ja asenteella. Esimerkiksi näin.

”Suomalaisille suomi on kansalliskieli, jossa kuvastuu koko suomenkielinen sivistys ja yhteinen identiteettimme. Kieli sisältää erilaisia kulttuurisia viittauksia ja tietoa ympäristöstämme ja historiastamme, suomalaisesta luonnosta ja ilmastosta, kansanluonteesta puhumattakaan.”

koulunjohtaja Tuija Tammela, Etäkoulu Kulkuri

”Aikuisten oppimisen merkitys korostuu entisestään globaaleissa kriiseissä ja murrosvaiheissa. Esimerkiksi kriittinen medialukutaito, kansalaisaktiivisuus, luovuus, kyky oppia, muuttua ja kehittyä sekä ekososiaalinen sivistys ovat olennaisia haastavissa yhteiskunnallisissa tilanteissa.”

tutkijat Anu Kajamaa, Päivi Hokka, Päivi Siivonen, Nina Haltia

Liity sivistyksen pelottomiin puolustajiin osoitteessa
<https://kansanvalistusseura.fi/blogi>.